

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 11–15

Визначено методологічні засади статистичного забезпечення системи місцевого бюджетування. Запропоновано розробити концептуальну схему статистичного інформаційно-аналітичного забезпечення управління місцевими бюджетами. Сформульовано засади системи інформаційного забезпечення місцевих бюджетів, розроблено шляхи її вдосконалення. Дана пропозиція щодо розроблення системи статистичних зведень і групувань регіонального бюджетування.

В Україні дедалі більшого значення набуває аналіз бюджетної діяльності в регіональному аспекті, який є однією із складових системи управління місцевими бюджетами України. Становлення розвиненої і стабільно функціонуючої системи регіонального бюджетування передбачає розроблення інструментарію формування, розподілу та використання місцевих бюджетів.

Необхідність стратегічного бачення пріоритетів і завдань регіонів країни, розв'язання економічних і соціальних проблем потребують проведення наукових досліджень, які покликані стати підґрунтям прийняття ефективних управлінських рішень у галузі місцевого бюджетування.

Для підвищення наукового рівня місцевого бюджетування потрібно перетворити статистику на активний інструмент обґрунтування відповідних управлінських рішень. Необхідно адаптувати набутий досвід в галузі розвитку прикладної статистики для виконання специфічних завдань бюджетного менеджменту.

Статистичне оцінювання системи місцевого бюджетування полягає в розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на її вдосконалення. Реалізація цих положень сприятиме забезпеченню ефективного формування доходів і використання видатків у системі бюджетного менеджменту та підвищенню рівня збалансованості бюджетної регіональної політики держави.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- на законодавчій та нормативній основі, а також на основі положень наукової літератури, з урахуванням вітчизняного й зарубіжного досвіду обґрунтувати методологічні засади інформаційно-аналітичного забезпечення управління місцевими бюджетами;
- розробити концептуальну схему статистичного інформаційно-аналітичного забезпечення управління місцевими бюджетами України;
- удосконалити систему статистичних зведень і групувань місцевого бюджетування та адаптувати її до діючої в Україні системи бюджетного менеджменту;
- з урахуванням вимог бюджетного менеджменту вдосконалити систему статистичних показників, що дасть змогу охарактеризувати бюджетні процеси і на основі цієї системи встановити відповідні причинно-наслідкові зв'язки бюджетних відносин на регіональному рівні;
- розробити систему балансових моделей регіонального розподілу місцевих бюджетів, що дасть змогу визначати області-донори та області-реципієнти бюджетних коштів;
- адаптувати методіку аналізу пропорційності розподілу для статистичного оцінювання ефективності бюджетного менеджменту на регіональному рівні та на основі відповідних розрахунків виокремити об-

ласті, які користуються бюджетними дотаціями за рахунок ВДВ інших областей, та області, які надають дотації іншим областям;

- розробити методичне забезпечення аналізу ефективності функціонування діючої системи формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів;
- здійснити статистичне оцінювання ефективності структурної політики стосовно формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів;
- за результатами статистичного аналізу сформулювати системні висновки і розробити рекомендації, реалізація яких сприятиме підвищенню рівня збалансованості бюджетної регіональної політики держави.

Концептуальна схема статистичного інформаційно-аналітичного забезпечення управління місцевими бюджетами передбачає вдосконалення методологічних засад статистичного аналізу формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів України, які є базою аналітичного забезпечення управління місцевими бюджетами; отримання узагальненої оцінки ефективності формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів; обґрунтування висновків і розроблення рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня збалансованості бюджетної регіональної політики держави.

З метою систематизації обробки бюджетних даних необхідно розробити відповідну систему статистичних зведень і групувань, у складі якої виокремити взаємопов'язані групування за показниками рівня доходів і видатків.

Удосконалення системи статистичних показників місцевого бюджетування дасть змогу дослідити бюджетний процес і встановити глибинні причинно-наслідкові зв'язки. Ця система містить показники, що характеризують:

- 1) рівень забезпеченості доходів місцевих бюджетів різними видами надходжень (податкові надходження, неподаткові надходження та ін.);
- 2) рівень використання видатків місцевих бюджетів за різними напрямками (поточні видатки, капітальні видатки тощо).

Необхідно розробити методичне забезпечення аналізу місцевих бюджетів України, що складається з наступних блоків (таблиця).

1. Система моделей аналізу балансових зв'язків регіонального розподілу доходів і видатків місцевих бюджетів. Так, коефіцієнти α показують роль окремих складових доходів і видатків у

формуванні загального обсягу доходів і видатків, коефіцієнти β характеризують розподіл доходів і видатків між областями.

На основі проведеного аналізу визначаються області-донори (які передають частину своїх доходів для використання в інших областях) та області-реципієнти (витрати яких певною мірою формуються за рахунок доходів інших областей). В областях-донорах за рахунок податкових надходжень формується набагато більша частка дохідної частини місцевих бюджетів, ніж в областях-реципієнтах.

Так, у Дніпропетровській і Донецькій областях, які є областями-донорами, відповідно 56,1 і 53,0 % дохідної частини місцевих бюджетів сформовано за рахунок власних податкових надходжень. В областях-реципієнтах ця частка становить близько 20 %. В областях-донорах порівняно з областями-реципієнтами набагато більша частка дохідної частини місцевих бюджетів формується за рахунок неподаткових надходжень, іншого операційного доходу і прибутків від продажу основних засобів на регіональні доходи. Натомість трансферти мають більший вплив на формування дохідної частини місцевих бюджетів в областях-реципієнтах, ніж в областях-донорах. У середньому в Україні здебільшого спостерігається вплив податкових надходжень — 40,2 % і трансфертів — 48,4 % на формування доходів місцевих бюджетів, ніж неподаткових надходжень — 6,0 %, іншого операційного доходу — 1,9 % і прибутків від продажу основних засобів — 3,5 %.

За результатами статистичного аналізу виявлено певні відмінності у використанні видатків областями-донорами та областями-реципієнтами. Так, зокрема, області-донори більше видатків спрямовують на розвиток економіки, ніж області-реципієнти. Натомість області-реципієнти більшу частку видатків спрямовують на реалізацію соціальних програм, ніж області-донори. У середньому в Україні більшість видатків спрямовується на реалізацію соціальних програм (74,1 %), тоді як на реалізацію економічних програм витрачається лише 8,0 %. Інші операційні видатки становлять 17,9 %.

Важливою складовою оцінювання системи місцевого бюджетування є характеристика її складових — загального і спеціального фондів, оскільки залучені кошти, питома вага, активність цих фондів за областями в загальному обсязі доходів і видатків є основними індикаторами використання та обслуговування місцевих бюджетів України.

Відношення загального фонду доходів до загального обсягу доходів місцевих бюджетів дає можливість визначити, що найбільша питома вага загального фонду доходів місцевих бюджетів спостерігається в областях-реципієнтах (низький показник частки спеціального фонду доходів), найменша — в областях-донорах (високий показник частки спеціального фонду доходів).

Необхідним є здійснення оцінки варіації:

- дохідної частини місцевих бюджетів — найбільша диференціація α -коефіцієнтів загального фонду неподаткових надходжень (коефіцієнт варіації — 42,0 %) свідчить про суттєві розбіжності між областями України за цим показником, найменша — загального фонду податкових надходжень (коефіцієнт варіації — 1,0 %) (див. таблицю);
- аналогічно розраховуються показники видаткової частини місцевих бюджетів.

Визначено залежність доходів і видатків місцевих бюджетів від рівня економічного розвитку регіонів, який характеризується обсягом ВДВ на одну особу та чисельністю населення.

2. Наступним етапом статистичного оцінювання бюджетного менеджменту є аналіз пропорційності розподілу за областями місцевих бюджетів. Для аналізу стану бюджетної системи України необхідно адаптувати методіку аналізу пропорційності розподілу, в основі якої лежить впорядкування узгодженості розподілу бюджетних показників: дослідження пропорцій доходів і видатків за областями України. Для цього потрібно розробити систему моделей регіонального розподілу.

На основі статистичного аналізу можна виокремити області, які використовують дотації за рахунок ВДВ інших областей, та області, які віддають певну частину виробленого на їх території ВДВ іншим областям.

3. Наступним етапом статистичного оцінювання бюджетного менеджменту є аналіз ефективності формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів, що характеризують

рівень їх розвитку, організації і відображаються показниками складових доходів і видатків. Зокрема, важливою складовою є оцінювання рівнів забезпеченості доходів окремими джерелами надходжень, аналіз структури видатків за різними напрямками. На основі системи моделей здійснюється статистичне оцінювання ефективності структурної бюджетної політики як на регіональному, так і національному рівнях.

На основі запропонованої моделі здійснюється порівняльний аналіз стану, структури та динаміки обсягів доходів і видатків Державного бюджету України, місцевих бюджетів та Зведеного бюджету України. Відповідні коефіцієнти еластичності показали, що у разі зростання доходів Зведеного бюджету на 1,0 % доходи Державного бюджету збільшилися на 1,2 %, а місцевих бюджетів — лише на 0,5 %. У разі зростання видатків Зведеного бюджету на 1,0 % видатки Державного бюджету зростали на 1,1 %, а місцевих бюджетів — лише на 0,8 %. Отже, доходи та видатки місцевих бюджетів зростають повільніше за доходи та видатки Державного бюджету.

Необхідною складовою статистичного аналізу системи місцевого бюджетування є розроблення системи показників ефективності формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів України, яка включає:

1) відносні показники, що характеризують роль складових дохідної частини (податкових надходжень, неподаткових надходжень) у формуванні доходів місцевих бюджетів;

2) відносні показники, що характеризують роль складових видаткової частини (поточних видатків, капітальних видатків) у розподілі видатків місцевих бюджетів.

На основі порівняльного аналізу динаміки значень показників Державного та місцевого бюджетів України видно, що простежується тенденція до зростання значення показника забезпеченості доходів місцевих бюджетів трансфертами (з 38,8 % у 2000 р. до 48,4 % у 2005 р.) та збіль-

Показники варіації α -коефіцієнтів дохідної частини місцевих бюджетів*

№	Дохідна частина місцевих бюджетів	Коефіцієнти варіації, %
1	Загальний фонд доходів	5,1
2	Загальний фонд податкових надходжень	1,0
3	Загальний фонд неподаткових надходжень	42,0
4	Загальний фонд трансфертів	5,5

* Розраховано за даними Звітності Державного казначейства України.

шення частки капітальних видатків місцевих бюджетів в їх загальному обсязі (з 9,5 % у 2000 р. до 16,4 % у 2005 р.). Водночас спостерігається зниження рівня забезпеченості доходів місцевих бюджетів податковими надходженнями (з 50,5 % у 2000 р. до 40,2 % у 2005 р.) та частки поточних видатків місцевих бюджетів в їх загальному обсязі (з 90,0 % у 2000 р. до 83,6 % у 2005 р.).

Факторний аналіз динаміки забезпеченості доходів місцевих бюджетів податковими надходженнями показав, що частка податкових надходжень у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів знизилася з 50,5 % у 2000 р. до 40,2 % у 2005 р., або на 10,3 п. п., у тому числі за рахунок динаміки обсягу податкових надходжень вона зросла на 20,1 п. п., а за рахунок динаміки обсягу доходів знизилася на 30,4 п. п.

Також необхідно здійснити факторний аналіз динаміки структури видатків місцевих бюджетів у розподілі за субсидіями, субвенціями, поточними трансфертами. При цьому частка субсидій, субвенцій, поточних трансфертів у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів знизилася з 41,5 % у 2000 р. до 26,8 % у 2005 р., або на 14,7 п. п., у тому числі за рахунок динаміки обсягу субсидій, субвенцій, поточних трансфертів вона збільшилася на 10,4 п. п., а за рахунок динаміки обсягу видатків знизилася на 25,1 п. п.

У Зведеному бюджеті збільшується частка доходів Державного бюджету (з 68,6 % у 2002 р. до 77,4 % у 2005 р.) при відповідному зменшенні частки доходів місцевих бюджетів (з 31,4 % у 2002 р. до 22,6 % у 2005 р.). Це свідчить про те, що більшість доходів, отриманих державою, спрямовується до Державного бюджету України. Слід зазначити, що у Зведеному бюджеті також збільшується частка видатків Державного бюджету (з 58,9 % у 2002 р. до 63,3 % у 2005 р.) за умови зменшення частки видатків місцевих бюджетів (з 41,1 % у 2002 р. до 36,7 % у 2005 р.). Доведено, що більшість видатків припадає на Державний бюджет України.

4. Наступним етапом статистичного оцінювання бюджетного менеджменту є аналіз ефективності структурної бюджетної політики держави на місцевому рівні. Для вирішення цього завдання необхідно адаптувати методи індексного аналізу, що дають змогу зіставляти складні бюджетні процеси в динаміці.

Так, середнє значення показника забезпеченості доходів податковими надходженнями за період 2000–2005 рр. у середньому в Україні знизилася на 1,1 п. п., у тому числі за рахунок змі-

ни значення показника за окремими областями зменшилося на 0,5 п. п., а за рахунок зміни розподілу областей за обсягом доходів зменшилося на 0,6 п. п. Середнє значення показника структури видатків у розподілі за субсидіями, субвенціями, поточними трансфертами у середньому в Україні зменшилось на 1,4 п. п., у тому числі за рахунок зміни значення показника в окремих областях воно зменшилося на 1,3 п. п., а за рахунок зміни розподілу областей за обсягом видатків зменшилося на 0,1 п. п.

Результати проведеного дослідження підтверджують доцільність і необхідність використання статистичних методів і моделей для аналізу системи місцевого бюджетування і є підґрунтям у ході розроблення і прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності формування доходів і використання видатків місцевих бюджетів України.

Отже, використання статистичних методів при аналізі місцевого бюджетування створює умови для обґрунтування управлінських рішень за такими напрямками:

1. Удосконалення системи інформаційного забезпечення місцевого бюджетування.
2. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків відносин і закономірностей на основі розробленої системи статистичних показників, що характеризують бюджетні процеси.
3. Забезпечення ефективності бюджетного менеджменту на основі використання системи балансових моделей регіонального розподілу значень показників місцевих бюджетів.
4. Підвищення ефективності бюджетного менеджменту на основі регулювання пропорційності розподілу доходів та видатків місцевих бюджетів.
5. Підвищення ефективності структурної політики, яка передбачає вдосконалення розподілу і використання бюджетних коштів на регіональному рівні.

Таким чином, наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у здійсненні статистичного оцінювання системи управління місцевими бюджетами, що є передумовою розроблення та підтримки управлінських рішень стосовно ефективності місцевого бюджетування.

Практичне значення одержаних результатів статистичного аналізу полягає в розробленні пропозицій щодо вдосконалення бюджетної політики для забезпечення розвитку і зміцнення економіки у регіонах України.

Література

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: Учебник: В 2 т. — К., 1999. — 1104 с.
2. Бюджетне законодавство України: Зб. нормат. актів. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 416 с.
3. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. — К.: Вид-во КНЕУ, 2004. — 864 с.
4. Головач А. В., Захожай В. Б., Головач Н. А. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посіб. — К.: Вид-во КНЕУ, 2005. — 333 с.
5. Головач А. В., Захожай В. Б., Головач Н. А., Захожай К. В. Статистика в системі управління ринком фінансових послуг // Актуальні питання розвитку ринку фінансових послуг: Матеріали наук.-практ. конф. — К.: МАУП, 2004. — С. 23–28.
6. Головач А. В., Захожай В. Б., Манцуров І. Г., Головач Н. А. Статистичне забезпечення управління економікою. Прикладна статистика з використанням аналітичних можливостей програмного середовища Microsoft Excel: Навч. посіб. — К.: Вид-во КНЕУ, 2006. — 328 с.
7. Захожай К. В. Система підтримки прийняття управлінських рішень державної регіональної політики місцевого бюджетування // Проблеми впровадження інформаційних систем і технологій в економіці та бізнесі: Матеріали VIII Всеукр. наук. студ. конф. (Київ, 26–28 листоп. 2007 р.). — К.: Вид-во КНЕУ, 2007. — С. 14–18.
8. Захожай К. В. Система показників статистичного забезпечення бюджетного менеджменту // Економіка та підприємництво: Зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів / Відп. ред. С. І. Дем'яненко. — К.: Вид-во КНЕУ, 2007. — Вип. 18. — С. 298–307.

Розроблено систему статистичних показників, що дає змогу розглядати бюджетні процеси як об'єкт статистичного дослідження, застосовано систему балансових моделей регіонального розподілу місцевих бюджетів, адаптовано методика пропорційності регіонального розподілу для аналізу доходів і витратків місцевих бюджетів. Запропоновано розробити методичне забезпечення аналізу ефективності формування доходів та використання витратків місцевих бюджетів України, охарактеризовано рівень їх розвитку й організації, здійснено статистичне оцінювання ефективності структурної політики щодо формування доходів і використання витратків місцевих бюджетів.

Разработана система статистических показателей, которые позволяют рассматривать бюджетные процессы как объект статистического исследования, использована система балансовых моделей регионального распределения местных бюджетов, адаптирована методика пропорциональности регионального распределения для анализа доходов и расходов местных бюджетов. Предложено разработать методическое обеспечение анализа эффективности формирования доходов и использования расходов местных бюджетов Украины, охарактеризован уровень их развития и организации, дана статистическая оценка эффективности структурной политики формирования доходов и использования расходов местных бюджетов.

The thesis consist of analytical support for managing the local budgets provides for improvement of the methodological bases needed to statistically analyze generation of the revenues and use of the expenditures of the local budgets of Ukraine; making overall evaluation of the efficiency of generation of the revenues and use of the expenditures of the local budgets; development of conclusions and recommendations aimed at increasing the equilibrium of the budgetary regional policy of the country. The thesis lays down a groundwork for the system of statistical informational-and-analytical support for the local budgets and envisages means and ways of its perfection. There was developed a system of statistical tabulations and headings of regional budgeting and a classification of types of budgetary activities.

Надійшла 16 січня 2009 р.